

*Maria Wichowa**

Walenty z Widawy (1537–1601), profesor i rektor Akademii Krakowskiej – zarys biografii i twórczości Księgozbiór uczonego

ABSTRAKT

Walenty z Widawy, syn mieszczanina Wawrzyńca, rozpoczął studia w Akademii Krakowskiej w roku 1562, ukończył je w 1569, otrzymując magisterium. W roku 1579 rozpoczął studia teologiczne, uzyskując w 1582 bakalaureat, a po pięciu latach doktorat z teologii. Wykładał teologię na Wydziale Teologicznym. W roku 1574 został dziekanem Wydziału Filozoficznego Akademii Krakowskiej, dwukrotnie wybierano go na rektora (1595–1596 i 1600–1601). W testamencie zapisał swój księgozbiór, składający się z około 350 egzemplarzy, parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Widawie. W archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego zachował się tekst owego testamentu, zaś w aktach widawskiej świątyni katalog książek przekazanych Widawie przez rektora Walentego. Biblioteka Widawity zawierała teksty literackie autorów greckich i rzymskich, słowniki, podręczniki gramatyki, stare wydania Biblii, postylle, komentarze biblijne, listy apostołskie, zbiory kazań, kroniki, katalog pisarzy kościelnych, liczne traktaty teologiczne i liczne teksty autorów polskich. Biblioteka Widawity jest dowodem kontaktów intelektualnych profesora z ośrodkami naukowymi i drukarskimi w Europie.

179

SŁOWA KLUCZOWE

Walenty z Widawy, Akademia Krakowska, księgozbiór, historia książki

Walenty Wawrzyniec (Vidavius, Vidaviensis) z Widawy (1537–1601)¹, inna forma nazwiska Widawita, mieszczanin z pochodzenia, to uczonego, którego biografia i dorobek naukowy są słabo poznane. Był postacią wybitną wśród intelektualistów swoich czasów, skoro otrzymał miejsce

* Uniwersytet Łódzki, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Literatury Dawnej i Nauk Pomocniczych, e-mail: maria.wichowa@uni.lodz.pl; ORCID: 0000-0001-7493-1615

¹ Biogram Widawity: Z. Pietrzyk: Poczest rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000, Kraków: Wydawnictwo Jagiellonia SA, 2000.

w dziele Szymona Starowolskiego *Scriptorum Polonicorum Hecatontas seu centum illustrium Poloniae elogiae et vitae* (1625)². Jest tam informacja, że jego kariera toczyła się w pierwszej fazie zwykłym trybem: „w domu pobierał nauki początkowe, gdy zaś doszedł do odpowiedniego wieku, udał się do Akademii Krakowskiej, na naukę do Stanisława Grzebskiego. Kształcił się pod jego kierunkiem i za jego poparciem razem z Szymonem Sirenusem, Marcinem Ujazdowskim, Bartłomiejem Wargockim i innymi sławnymi ludźmi i razem z nimi otrzymał po raz pierwszy wawrzyn akademicki”³.

Studia na Wydziale Sztuk Wyzwolonych krakowskiej wszechnicy rozpoczął w semestrze letnim roku 1562. Przed ukończeniem uniwersyteckiej nauki, około roku 1565 przeniósł się do Przemyśla, gdzie pracował jako nauczyciel w szkole katedralnej, którą kierował⁴. Zaprzyjaźnił się tam i współpracował ze Stanisławem Orzechowskim. Tam też rozpoczął swą działalność literacką, opracował i przygotował do druku antologię listów, która co prawda nie została dotąd opublikowana, ale zachowała się w dwóch przekazach rękopiśmiennych i nadal czeka na wydawcę. Nosi ona tytuł *Epistolarum quae res varias imprimis Polonorum continent, liber opera Val. Vidavii Grammatophili collectus a[nn]o*, a została przygotowana przez Walentego w roku 1568⁵. W tym zbiorze „listów sławnych mężów” zamieścił duży blok tekstów epistolarnych autora *Chimery*. Z Orzechowskim utrzymywał ścisłą współpracę, gdyż wraz swoimi uczniami sporządzał odpisy jego niedochowanego do dziś tekstu o konieczności zawierania przez księży małżeństw⁶. Jak wiadomo, krytykę celibatu księży przemyslanin podjął już w roku 1550 w wystąpieniu na sejmiku w Sądowej Wiszni, a następnie sam zawarł związek małżeński. Natomiast Widawita w roku 1568 powrócił na uniwersytet, aby dokończyć studia i w tymże roku uzyskał bakalaureat sztuk wyzwolonych. Kariera naukowa Walentego rozwijała się pomyślnie, bowiem na początku roku 1569 został wypromowany na magistra filozofii. Po ukończeniu studiów został

² Zob. Sz. Starowolski: *Setnik pisarzy polskich albo pochwały i żywoty najznakomitszych pisarzy polskich*, przeł. J. Starnawski, wstęp F. Bielak i J. Starnawski, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1970, s. 168–169. Zdarzył się tu wydawcy *lapsus calami*, mianowicie w nagłówku zmieniono pisarzowi imię z Walenty na Wincenty.

³ *Ibidem*, s. 168.

⁴ Podaję za: H. Barycz: *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków: nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego: skł. gł. w Ekspedycji Wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, s. 575.

⁵ Rękopisy są przechowywane w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie (sygn. 1340) i w Bibliotece Jagiellońskiej (sygn. 59, k. 531).

⁶ Podaję za: *Orichoviana*, wstęp i oprac. J. Korzeniowski, t. 1, Kraków: sumpt. Academiae Litterarum Cracoviensis, 1891, Biblioteka Pisarzy Polskich nr 19.

zatrudniony na Wydziale Filozoficznym Akademii Krakowskiej. W roku 1572 był już członkiem Collegium Minus, w roku następnym został wybrany na dziekana Wydziału Filozoficznego, a następnie przeszedł z Wydziału Filozoficznego na teologiczny. Teologię studiował pod kierunkiem Marcina Glicjusza z Pilzna⁷. Starowolski wspomniał o tym dość ogólnikowo: „uzyskawszy stopień magistra, z biegiem czasu osiągnął najwyższe odznaczenia: prawo wykładania teologii”⁸. Istotnie, usytuowanie się na Wydziale Teologicznym Akademii Krakowskiej było zwieńczeniem kariery naukowej. Wkrótce, bo w roku 1582 (11 VII) został bakałarzem sentencjariuszem, w roku 1586 (także 11 VII) otrzymał licencjat z teologii, a w roku 1587 uzyskał doktorat z tej dyscypliny. Z biegiem czasu zdecydował się na karierę duchowną i przyjął święcenia kapłańskie. Miało to miejsce między 26 lutego a 2 kwietnia 1575 roku, został wówczas profesorem Collegium Maius i otrzymał trzy stopnie święceń kapłańskich: od subdiakonatu po prezbiteriat. Na początku roku 1579 powierzono mu obowiązki kaznodziei w kolegiacie Wszystkich Świętych w Krakowie i w jej kapitule otrzymał kanonię, a już przed 1594 rokiem był jej prepozytem. W roku 1580 w aktach sądu rektorskiego jest tytułowany kanonikiem kolegiaty św. Anny w Krakowie. W latach 90. otrzymał również kanonię w kolegiacie św. Floriana na Kleparzu, a przed rokiem 1600 uzyskał godność jej dziekana. Dochody z wspomnianych prebend poprawiły uposażenie młodego adepta nauki, stać go było na zakup książek do prywatnej biblioteki. Z czasem zyskał on duże uznanie w środowisku akademickim, czego wyrazem było kilkukrotne powierzenie mu godności rektorskiej, mianowicie w roku 1595, był wówczas doktorem filozofii i teologii, proboszczem w kolegiacie Wszystkich Świętych i kanonikiem w kolegiacie św. Floriana⁹. Widawita osiągnął kolejne szczeble kariery uniwersyteckiej, został bowiem rektorem Akademii Krakowskiej w roku 1600 w półroczu zimowym i po raz trzeci w półroczu letnim, a następnie w półroczu zimowym; na tym stanowisku zmarł 12 XI 1601 roku¹⁰. Starowolski podał, że Walenty z Widawy pochowany został w Krakowie, w kościele

⁷ Zob. H. Barycz: Glicius Marcin [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław: Polska Akademia Nauk, 1959–1960, s. 48–50.

⁸ S. Starowolski: *Setnik pisarzy polskich...*, s. 168.

⁹ Podaję za: *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od roku 1864 do roku 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych*, Kraków: w Drukarni UJ, 1887, s. 42.

¹⁰ Por. Ułamek pamiętnika profesora Uniwersytetu Krakowskiego z początku XVII wieku, „*Kwartalnik Historyczny. Organ Towarzystwa Historycznego*” 1900, R. 14, z. 2, s. 226 (fragment pamiętnika ks. magistra Marcina Gilewskiego).

Wszystkich Świętych, po prawej stronie wielkiego ołtarza, nad wejściem zaś do zakrystii umieszczono marmurową tablicę z tekstem epitafium¹¹.

Na tle innych nauczycieli akademickich w Krakowie Widawita posiadał znaczący dorobek naukowy. Starowolski z uznaniem mówił o erudycji Widawity: „bardzo czytany w autorach duchownych i świeckich przez długi czas wykładał najwyższą wiedzę teologiczną wobec bardzo licznego zastępu słuchaczy”¹². Trzeba bowiem pamiętać, że za czasów jego działalności uniwersyteckiej „akademia pozostawała uniwersytetem średniowiecznym, nie stawiającym sobie celów naukowo-badawczych, lecz mającym przekazywać sumę wiedzy ustalonej. Modelem doskonałego akademika był człowiek mogący dyskutować *in omnia scibili* (we wszystkim być biegłym). [...] Akademik miał być uniwersalnym nauczycielem oraz uniwersalnym dyskutantem. W tych warunkach dorobek pisarski był sprawą uboczną”¹³. Tymczasem profesor z Widawy pozostawił po sobie dwie książki drukowane i wspomnianą antologię listów oraz trzy okolicznościowe utwory poetyckie. Są to teksty do dziś zachowane, a ile rzeczywiście ich napisał, tego się już zapewne nie dowiemy.

Pierwsza chronologicznie publikacja profesora z Widawy to podręcznik *Catechesis Grammaticae Latinae, nunc demum diligentiùs recognitae. Ad bonae spei puerum grammaticae studiosum, Cracoviae M.D.LXXXI* (*Katechizm gramatyki łacińskiej, dopiero teraz dokładniej rozpoznanej. Dla obiecującego chłopca uczącego się (studiującego) gramatyki*, Kraków 1581). Na karcie tytułowej autor zamieścił tekst reklamujący dzieło, który miał zainteresować potencjalnych użytkowników, zdobyć ich przychylność i zachęcić do lektury; było to krótkie przedstawienie zawartości i dyskretne zalecenie nabycia książki¹⁴ o tak licznych zaletach:

Scire iuvat multos Ciceronis dogmata clari,
Vergilii multos carmina scire iuvat.
Non potes orator, non vates doctos haberi,
Qui sine grammaticae capere magna cupis.
Ut possis linguae naturam scire latinae:
Grammaticam parvo tempore discis prius.
Haec tibi Pieridum purissima flumina monstrat,
Haec ornat linguam, formam et arte manum.
Haec instructas meas Musarum laetus ad arcem:
Hac sine nil studium laudis habere potest.

¹¹ S. Starowolski: *Setnik pisarzy polskich...*, s. 169.

¹² *Ibidem*, s. 168.

¹³ Cyt. za: E. Rostworowski: *Czasy saskie [w:] Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 400.

¹⁴ Por. na ten temat badania zawarte w tomie: *Wypowiedzi zalecające w książce dawnej i współczesnej*, red. M. Jarczykowa, B. Mazurkova, M. Marcinkowska, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.

Zatem zalecana książka powinna być użytkowana przez studentów, ponieważ:

Pomaga poznać liczne poglądy sławnego Cycerona,
Pomaga poznać liczne pieśni Wergiliusza.
Nie możesz być uznany za mówcę, ani uczonego wieszczca,
Jeśli pragniesz uchwycić wielkie rzeczy bez gramatyki.
Abyś mógł poznać naturę języka łacińskiego:
Wpierw w krótkim czasie naucz się gramatyki.
Ona tobie wskaże najczystsze rzeki Pieryd,
Ona ozdobi sztuką język, formę i rękę.
Wyposażony w nią dotrzesz radosny na wzgórze Muz:
Bez niej żadna nauka nie przyniesie chwały.

Na odwrocie karty tytułowej jest zamieszczona przedmowa: Walenty Widawski dla prefektów (przełożonych) szkół S. D. (tzn. *salutem dicit* – śle pozdrowienia). Autor książki informuje w niej, że czerpał (*ex sententia eruditorum virorum*) z sentencji uczonych mężów. Gramatyka jest ułożona w formie pytań i odpowiedzi. Rozpoczyna się od objaśnienia podstaw deklinacji. Potem zawiera wiadomości *de verbo* (o czasowniku), następnie *de adverbio* (o przysłówku). Kolejny omawiany temat to *de syntaxi seu constructione octo partium orationis inter se* (o składni albo budowie ośmiu części mowy pomiędzy sobą). Na końcu książki autor umieścił *Judicium Quintiliani de grammica* (Sąd Kwintyliana o gramatyce) oraz dwuwiers Wojciecha Basseusa ze Szczebrzeszyna.

Kolejne dzieło naukowe Widawity to *Generalis Controversia. De indulgentiis. A M[agistri]Valentino Laurentio Vidaviensi, Philosophiae et S. Theologiae Doctore, conscripta et auctoritati atque iudicio Sanctae sedis Apostolicae Romanae subiecta*. Na karcie tytułowej cytat: *Canticorum; Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi: et fractus eius, dulcis, gutturi meo*. Cracoviae M.D.XCIII (1593). W polskim przekładzie: *Ogólna polemika o odpustach. Spisana przez Mistrza. Walentego Wawrzyńca z Widawy, Doktora Filozofii i Świętej Teologii: i poddana autorytetowi i sądowi Świętej Rzymskiej stolicy Apostolskiej. Pieśń nad Pieśniami: „W upragnionym jego cieniu usiadłam, a owoc jego słodki memu podniebieniu”*.

Zgodnie ze zwyczajem, na początku książki Widawczyk umieścił dedykację datowaną *Calendis Martij* (1 marca) skierowaną do kardynała Jerzego Radziwiłła, który właśnie obejmował diecezję krakowską i sprawował tam władzę w latach 1592–1600. Kardynał, wychowanek i stronnik jezuitów, w sporze z Akademią Krakowską chciał jako kanclerz uczelni ograniczyć jej autonomię¹⁵. Dedykacja w intencji autora dzieła stanowiła

¹⁵ Por. W. Urban: *Akademia Krakowska w dobie reformacji i wczesnej kontrreformacji (1549–1632)* [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, red. K. Lepszy, Kraków: PWN, 1964, s. 260.

elegancki gest profesora wobec kanclerza uczelni. Dzieło, zapewne pod względem wyłożonych w nim poglądów, zyskało aprobatę pasterza diecezji i jest bardzo typowe dla uprawiania nauki na ówczesnym Wydziale Teologicznym krakowskiej wszechnicy. „Nauczanie teologii na Uniwersytecie Krakowskim w wieku humanizmu i reformacji na ogół nie nadążało za nowymi prądami, które pojawiły się szczególnie na wydziale atrium. Wierność tradycji scholastycznej przejawiała się w podtrzymywaniu struktur zewnętrznych średniowiecznego systemu nauczania, który w XVI wieku na zachodzie Europy był już w upadku”¹⁶, jednakże krakowscy teolodzy byli wierni systemowi scholastycznego wykładania wiedzy. Po wspomnianej dedykacji Walenty z Widawy zamieścił przedmowę do czytelnika (*Ad lectorem*) oraz dwa epigramaty, jeden podpisany przez Daniela Sigoniusa z Lelowa, poświęcony (*pio lectori*) pobożnemu czytelnikowi. Książka, wedle oceny Starowolskiego, „jest wielce uczona i użyteczna [...], skierowana przeciw tym, którzy zaprzeczali im wszelkiej podstawy prawnej [...]”¹⁷. Paru słów wyjaśnienia wymaga tematyka tej publikacji.

Autor przedstawił w niej naukową analizę problemu odpustu, czyli darowania kary za grzechy pod pewnymi warunkami, tzn. uczestnictwa i wypełnienia określonych praktyk religijnych. Kwestią tą zajmowali się innowiercy, oczywiście prezentując odmienne stanowisko od teologów katolickich. Profesor z Widawy zanalizował zagadnienie tytułowe w sposób wieloaspektowy i wydaje się, że – jak na ówczesny stan wiedzy – wyczerpująco. Wyjaśnił pojęcie odpustu, jego istotę z punktu widzenia nauczania teologicznego, napisał o przyczynie i różnych formach odpustów, o różnych sposobach ich uzyskania (modlitwy, posty, śluby, udział w pielgrzymkach, uczestnictwo w obchodach lat świętych (jubileuszowych)¹⁸. Mówił o prerogatywach papieża w sprawie udzielania odpustów, o wstawiennictwie świętych i N.M. Panny. Szczegółowo rozważał i analizował tematy: *Utrum tota Lex vetus est abrogata* (Czy całe dawne prawo zostało uchylone?), *De miraculis in ecclesia catholica*: (O cudach w kościele katolickim), *Utrum proximus pro peccato proximi possit satisfacere*: (Czy krewny może zadośćuczynić za grzech krewnego?), *Utrum merita sanctorum thesauriscentur* (Czy zasługi świętych są gromadzone?).

¹⁶ Cyt. za: W. F. Murawiec: Scholastyka – humanizm – reformacja (1500–1603) [w:] Wydział Teologiczny w Krakowie 1397–1997. Księga jubileuszowa, red. S. Piech, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 1997, s. 62.

¹⁷ S. Starowolski: *Setnik pisarzy polskich...*, s. 169.

¹⁸ Zob. A. Musialik: *Anni Sancti. Lata Święte w pamiętnikach, dziennikach i książeczkach jubileuszowych*, Katowice: Biblioteka Śląska, 2013.

Na końcu dzieła zamieścił dwie mowy. Pierwsza to *Pro Scholastica Theologia Oratio*: mowa w obronie teologii scholastycznej. Podkreślał w niej, że teologia scholastyczna jest uprawiana przez uczonych Akademii od zarania dziejów uczelni i uważał, że trzeba te badania, ten sposób rozumowania, kontynuować w krakowskiej wszechnicy. Powołał się na dwa autorytety: na biskupa Marcina Kromera, zalecającego dzieła Akwinaty: „*Ille se in sacra theologia profecisse siat, cui Divinus Thomas valde placeat. Aulica theologia est iudaica theologia*” (Niech ów, komu bardzo podoba się Święty Tomasz, wie, że uczynił postępy w świętej teologii. Dworska teologia to żydowska teologia).

Omawiana książka profesora Widawity została opracowana według reguł scholastycznych, ściślej mówiąc – idzie o zastosowaną metodologię pracy umysłowej, bardzo tradycyjną, powszechnie panującą w średniowieczu¹⁹, przyswajaną w toku nauczania dialektyki i logiki oraz o styl i język charakterystyczny dla autorów scholastyków. Autor formułuje i wyjaśnia szczegółowe kwestie w rozważaniach o odpustach, popiera je wymieniając stosowne *rationes* (*majores* lub *minores*): racje (argumenty) (większe lub mniejsze), sięgając po owe *rationes* do pism autorytetów²⁰. Równolegle prowadzono kursoryczny wykład komentujący tekst biblijny. „Natomiast przekaz właściwej teologii, czyli tzw. *lectio* według czterech sensów (aspektów) ujęć; ścisłego, alegorycznego, tropologicznego (moralnego) i anagogicznego (mistycznego) wykładali profesorowie²¹ o najwyższych kwalifikacjach. Oni też prowadzili wykład zwany *quaestio*, mający formę dialektycznej dyskusji albo kerygmatacznego, czyli prowadzonego na sposób katechezy, pouczania. Kwestia to „specyficzny gatunek piśmiennictwa naukowego”, powstały „w wyniku zderzenia się wszechobecnej dominacji logiki z ugruntowaną mocno pozycją autorytetu”²². Tak więc profesor, zgodnie z zapotrzebowaniem środowiska, napisał dzieło scholastyczne, opierając się na pismach poprzedników kontynuujących tradycyjną teologię scholastyczną, ale nie ignorował w swych wywodach pism autorów nowszych, np. Hannibala Rosseliego *Divinus Pymander Hermetis Mercurii Trismegisti cum Commento Fratris Hannibalis Rosseli Calabri Ordinis F.F. Minorum Regularis observantiae, Theologiae*

¹⁹ Por. J. Domański: Scholastyka [w:] Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze. Renesans. Barok, red. T. Michałowska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1998, s. 844–860. Tam również o metodologii pracy naukowej scholastyków; zob. także idem: Scholastyka i początki humanizmu w myśli polskiej XV wieku, Warszawa: Instytut Tomistyczny, 2011.

²⁰ W. F. Murawiec: Scholastyka..., s. 62.

²¹ Ibidem, s. 63.

²² Cyt. za: J. Domański: Scholastyka i początki humanizmu..., s. 29.

et Philosophiae, ad S. Bernardinum Cracoviae Professoris (Kraków 1586). Część profesorów – humanistów – wykazywała entuzjazm dla nowych idei; fascynowali się oni kulturą antyku i współczesną kulturą renesansową, a w obszarze teologii mieli poczucie obowiązku wobec tradycji nauczania scholastycznego. Walenty z Widawy nie unikał powoływania się na teksty autorów klasycznych, przytaczał cytaty z dzieł Terencjusza, Cycerona, Wergiliusza, czasem też odwoływał się do polskich pisarzy, cytując kroniki Miechowity i Kromera.

Druga mowa to *Oratio in funere Martini Pilsnensis* wygłoszona na pogrzebie Marcina z Pilzna, częściej występującego w literaturze przedmiotu jako Marcin Glicjusz (1528–1591). Był wychowankiem Akademii Krakowskiej, następnie jej profesorem i rektorem. Ceniono go jako wybitnego teologa. Wykład poświęcony interpretacji listu św. Pawła do Efezjan wygłosił w obecności nuncjusza apostolskiego Ruggieriego. Był wybitnym kaznodzieją, cieszył się powszechnym szacunkiem, również poza środowiskiem akademickim. Glicjusz nie pozostawił po sobie licznych pism naukowych, pod tym względem dorobek jego jest skromny, miał natomiast duże zasługi „w życiu uniwersytetu, w którego sprawach wziął czynny, przeważający i decydujący udział”²³, przede wszystkim jako prokurator, czyli rządca majątku uczelni, przysparzając jej znaczących dochodów i wykazując się sprawnością administrowania. Miał wybitnych uczniów, m.in. Jana Kochlera (Kuchlara) ze Śremu, spowiednika królowej Anny Jagiellonki i profesora na Wydziale Filozoficznym, słynnego jezuickiego kaznodzieję, rektora Akademii Wileńskiej Piotra Skargę²⁴ oraz Walentego z Widawy, stąd wspomniana *oratio funebris* wygłoszona jako kazanie na pogrzebie mistrza Marcina z Pilzna, uznana za „jeden z najpiękniejszych zabytków naszej wymowy pogrzebowej tego wieku, pełnej głębokiego patosu i smutku”²⁵. Widawita słaawił liczne cnoty zmarłego, zwłaszcza pobożność. Podkreślał osiągnięcia mistrza w odradzaniu się katolicyzmu, w jakichś bliżej nieznanych konwersjach, w wyniku których pojednał z kościołem Błazejów, Stefanów (nazwisk nie podał). Autor mowy akcentował, że Glicjusz szanował zwyczaje i stare prawa Akademii. Jak wiadomo, profesor skutecznie interweniował w obronie tych prerogatyw u króla Zygmunta Augusta²⁶.

²³ H. Barycz: Glicjusz Marcin (1528–1591) [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław: Polska Akademia Umiejętności, 1959–1960, s. 49.

²⁴ Podaję za: J. Tazbir: *Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978, s. 21.

²⁵ H. Barycz: *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 577.

²⁶ Idem: *Glicjusz Marcin...*, s. 49.

Ponadto Walenty z Widawy pozostawił kazania *De tempore et de sanctis*, które przekazał w testamencie kaznodziei w kolegiacie Wszystkich Świętych²⁷, dotąd niewydane. Pisał też wiersze okolicznościowe, jeden z zachowanych, łaciński, został zamieszczony w książce Jana Caesariusa *Dialectia* (1569), drugi w dziele Szymona Goryckiego *Ortografia* (1576), a Jan Globucius napisał na cześć Widawity *Elogium funebrae* (1602). Profesor zapisał się w pamięci współczesnych i potomnych jako „pierwszy po Glicjuszu teolog-polemista”²⁸.

Walenty z Widawy posiadał wartościową bibliotekę. Dość często profesorowie, czasem także biskupi, przekazywali swe zbiory Akademii²⁹. Taki dar ofiarował uczelni prof. Jan Brożek, wybitny matematyk, bibliotekarz i bibliofil, który zgromadził około 2000 książek, znakomicie dobranych pod kątem jego badań. Uczony ten miał najnowsze publikacje z zakresu nauk ścisłych, z dziedziny medycyny, geografii, posiadał też prace filologiczne, dzieła humanistów i teksty autorów starożytnych. Brożek był pierwszym biografem Kopernika, miał wszystkie wydania dzieła *De revolutionibus orbium caelestium*, z roku 1543, 1596 i 1617. Na kartach swych książek nanosił notatki, dziś znakomity materiał źródłowy dla badaczy biografii profesora i do poznania dziejów nauki w Polsce³⁰. Walenty z Widawy z pewnością był miłośnikiem i znawcą książek, zarówno jako uczony starannie budujący swój warsztat pracy, jak i jako kustosz, pracujący pod zwierzchnictwem Marcina z Pilzna w bibliotece Akademii Krakowskiej³¹. Największy zbiór druków, głównie z zakresu teologii i sztuk wyzwolonych, znajdował się w Collegium Maius. Tam też po jego odbudowie na przełomie XV i XVI wieku Biblioteka otrzymała osobne pomieszczenie, zwane dzisiaj Salą Obiedzińskiego (Tomasza, profesora pomysłodawcy). Widawita natomiast swój księgozbiór, liczący około 350 egzemplarzy, zapisał w testamencie parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Widawie, zapewne udzielając w ten sposób wsparcia studentom istniejącej w tym mieście szkoły – kolonii akademickiej uczelni krakowskiej. W Archiwum UJ zachował się tekst owego testamentu, a w archiwum parafialnym w Widawie katalog biblioteki Walentego.

²⁷ Idem: *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 577.

²⁸ Por. H. Rybus: *Widawskie archiwum kościelne, „Prace i Materiały Historyczne Archiwum Diecezjalnego w Łodzi” 1939, t. 1, z. 1, s. 12.*

²⁹ Por. W. Szelińska: *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVII wieku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1966; A. Obrębski: *Volsciana. Katalog renesansowego księgozbioru Piotra Dunin-Wolskiego (1531–1590), biskupa płockiego*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.

³⁰ Por. A. Lewicka-Kamińska: *Narastanie zasobów starych druków Biblioteki Jagiellońskiej, „Przegląd Biblioteczny” 1964, R. 14, s. 211.*

³¹ H. Rybus: *Widawskie archiwum...*, s. 13.

Dokument ten podał do druku ks. Henryk Rybus i opublikował wraz z nim *Catalogus bibliothecae ecclesiae Vidaviensis diligentissime fidelissimae consarienatus*. Testament Walentego Widawskiego jest opatrzony częścią wstępną, zawierającą wyjaśnienie, w jaki sposób dokument oficjalnie i legalnie został wprowadzony do akt uniwersyteckich. Oto przekład tego fragmentu:

Z końcem siódmego [roku] rektoratu czcigodnego i znakomitego pana Jana z Kurzelowa, profesora świętej teologii, archidiacona kościołów kolegiackich i kanonika katedry krakowskiej, wicekanclerza Uniwersytetu Krakowskiego, dotarły do niego jako do ojca seniora, zgodnie z prawem i według dawnych zwyczajów, te dokumenty po śmierci czcigodnego świętej pamięci Walentego Widawskiego etc etc.

Po śmierci czcigodnego pana świętej pamięci Walentego Widawskiego, doktora świętej teologii i rektora Uniwersytetu etc., która miała miejsce 12 listopada, po paru tygodniach odnaleziony został testament przez czcigodnych i szlacheckich mężów, pozostających wówczas w Collegium Maius, mianowicie: magistra Walentego Lazoviusa, kanonika świętego Floriana, magistra Zaborowskiego, dziekana, magistra Franciszka Boguckiego, kanonika świętej Anny, po dołączeniu sługi zarządzającego domem, w obecności czcigodnego seniora, ojca Jana Musceniusza z Kurzelowa etc etc, którzy przeglądając dokumenty w biurku, znaleźli spisany własną ręką testament opatrzony pieczęcią i wszyscy wykonawcy uznali za najwłaściwsze, żeby został wpisany do akt urzędu rektora, w następstwie czego został dosłownie skopiowany do ksiąg przez notariusza, magistra Jana Nerviciusa, kolegiata Collegium Mniejszego³².

Po tej suchej, urzędowej informacji następuje tekst testamentu Walentego z Widawy, utrzymany w zupełnie innej stylistyce niż owa notatka wprowadzająca. Widać tu pióro wybitnego intelektualisty i erudyty, który wykazuje dbałość o piękno i dostojność słów ostatniej woli. To też wstęp do testamentu ozdobił stosownymi cytatami z Pisma Świętego, traktując je jako źródło mądrości, autorytet i przewodnik duchowy:

W imię Pana. Amen.

W roku Pańskim 1598, dnia 7 marca, ja magister Walenty Widawski, doktor i profesor filozofii i świętej teologii, prepozyt kościołów kolegiackich Wszystkich Świętych i dziekan [kościół] świętego Floriana etc, pamiętając i będąc świadomy, że krótkie są dni człowieka, a liczba jego miesięcy jest u Boga, który ustanowił granice, których nikt nie może przekroczyć (Psal. 103 i Hiob. 14), pamiętając także słowa i wskazówkę Pana naszego Jezusa Chrystusa, w którym jest ocalenie, życie i nasze zmartwychwstanie, przez którego zostaliśmy zbawieni i wyzwoleni, Łukasz 12, 40: „Wy też bądźcie gotowi, gdyż o godzinie, której się nie domyślicie, Syn Człowieczy przyjdzie” i o tym powiedzeniu Eklezjastyka 33: „W dniu kończącym dni twego życia i w chwili śmierci rozdad

³² Przekład tekstu testamentu opublikowanego przez Rybusa na s. 21–22.

[swoje] dziedzictwo"; takimi więc i podobnymi autorytetami, wskazówkami i przykładami Pisma Świętego poruszony i prowadzony, zdrowy na umyśle i ciele, ten mój testament sporządziłem w sposób, który następuje, własną ręką spisałem, podpisałem i własną pieczęcią opatrzyłem³³.

Osobny passus testamentu zawiera jednoznacznie wyartykułowaną wolę donatora, przekazującego swój księgozbiór nie krakowskiej Matce Żywicielce, co czyniło wielu jej profesorów, lecz jej widawskiej córce. Formalnie księgozbiór został zapisany kościołowi parafialnemu w Widawie, ale z pewnością miał służyć scholarom istniejącej w Widawie szkoły, w niedalekiej przyszłości podniesionej do rangi kolonii Akademii Krakowskiej³⁴. Niestety, książki rektora Walentego nie dotrwały do naszych czasów, w przeciwieństwie do bibliotek profesorskich przekazanych dla uniwersytetu. W roku 1802 ogromny pożar zniszczył znaczną część Widawy, w tym również i budynek, w którym przechowywano książki przekazane przez rektora Walentego na mocy jego testamentu. Oto przekład tekstu zawierającego ostatnią wolę uczonego co do losów jego biblioteki:

Wszystkie moje książki przekazuję kościołowi widawskiemu, ponieważ widzę, że biblioteka w Collegium Maiorum jest wypełniona, i ponieważ nie posiadam żadnej szczególnej książki, którą mógłbym ozdobić lub powiększyć tak dobrze zaopatrzoną bibliotekę, lecz powinna by zostać staranniej uporządkowana według rejestru. Kazania, spisane moją ręką, zarówno okolicznościowe, jak i o świętych, przekazuję kaznodziejom kościoła kolegialnego Wszystkich Świętych; będą je sobie przekazywać na zmianę, aby w zamian za te święte kazania zawsze polecali moją duszę Bogu Wszechmogącemu. Skrzynię i fascykuly, to jest starożytność (historię) naszej Akademii, i prace Akademii Ojców, z różnymi aktami ręcznie spisany, dotyczące różnych czynności (aktów) Uniwersytetu i wydziału świętej teologii, tak jak otrzymałem przekazane przez wielbnego pana doktora Marcina z Pilzna, mojego mistrza, tak z kolei przekazuję czcigodnemu panu magistrowi Adamowi Fałęckiemu, kanonikowi św. Floriana. Także kazania świętej pamięci wielbnego pana doktora Marcina z Pilzna, spisane ręcznie i zapisane mi, przekazuję z kolei temu samemu czcigodnemu panu magistrowi Adamowi Fałęckiemu etc.³⁵

Adam Fałęcki, wypromowany na doktora w roku 1581, był rektorem Akademii Krakowskiej w latach 1589 i 1594. Jak widać, rektor Walenty książki drukowane przekazał w całości do Widawy, natomiast rękopiśmienne teksty własnych kazań i kazań swego mistrza Marcina z Pilzna zlecił pozostawić w Krakowie, gdzie mogły być wykorzystywane przez kaznodziejów i z należytą troską przechowywane, podobnie jak i owe

³³ Ibidem, s. 22.

³⁴ Por. druk okolicznościowy: Akademia Widawska. Reprodukacja i transkrypcja tekstu z 1635 roku, wstęp i oprac. R. Leszczyński, Łódź: Nakł. Jerzego Spychały, 1991.

³⁵ Przekład tekstu łącz., podanego w edycji Rybusa, drukowanego na s. 25.

fascykuły (od łac. *fasciculus* – wiązanka), zbiór dokumentów związanych z historią i życiem uczelni. Uważał, że nie posiada w swych zbiorach książek tak rzadkich i cennych, aby wzbogaciły one zasobną bibliotekę Collegium Maius, natomiast mogą być przydatne w Widawie. Zachowany katalog biblioteki Walentego Widawity jest świadectwem tego, że właściciel spisanych w nim książek był subtelnym intelektualistą, że bardzo starannie budował swój warsztat naukowy, że gromadzone dzieła miały służyć mu pomocą w pracy dydaktycznej. Lektura katalogu zbiorów profesora Walentego pozwala sporo powiedzieć o jego stosunku do książek i do pracy na uniwersytecie. Na pewno był bibliofilem i pracowitym użytkownikiem swoich zbiorów, chłonącym i zagospodarowującym w sposób naukowy, metodyczny czerpaną z nich wiedzę. Kolekcjonerstwo, jego pasja zbieracka, szła w parze z realizowaniem przy wykorzystaniu księgozbioru celów badawczych i dydaktycznych. Biblioteka profesora świadczy też o jego intelektualnym uczestnictwie w przyjmowaniu idei humanizmu renesansowego, charakteryzuje zainteresowania uczonego, określa uczestnictwo w życiu naukowym uczelni.

Katalog jest opracowany według dawnych standardów. Opisy bibliograficzne książek są niepełne, z reguły podawane są tylko informacje o autorach i tytułach spisanych dzieł, dość często jest wskazane miejsce wydania, rokiem ukazania się danego egzemplarza nie zajmowano się wcale. Wnikliwe przebadanie tego spisu książek to praca zakrojona na dużą skalę. Analiza zbiorów biblioteki rektora Widawity pozwoli bliżej scharakteryzować zainteresowania profesora, jego reakcję na pojawianie się nowości naukowych, kroczenie dwiema drogami: *via antiqua* i *via moderna*, bliżej określić oblicze intelektualne uczonego, jego usytuowanie wśród prądów naukowych i idei filozoficznych żywotnych w Akademii Krakowskiej. Księgozbiór Walentego z Widawity jest dowodem żywych kontaktów intelektualnych z ważnymi ośrodkami naukowymi i drukarskimi na terenie Europy, np. Bazyleą czy Lyonem (Lugduni).

Zbiór autorów antycznych w kolekcji profesora jest, jak się wydaje, tworzony z myślą o wykorzystaniu tekstów do celów dydaktycznych. Widawita zakupił do swej biblioteki Cyserona *Opera omnia* (*Dzieła wszystkie*) wydane w Paryżu, osobno *Epistolae ad familiares* opatrzone komentarzem (wydane w Wenecji), wszystkie mowy Arpinaty opublikowane w Bazylei, osobno orację *Pro Archia poeta* (*W obronie poety Archiasza*), wreszcie pełne wydanie listów tego autora. Posiadał też bazylejskie wydanie dzieł wszystkich Seneki (którego, nie wiadomo). Kolejny tekst przydatny w nauczaniu szkolnym to Kwintyliana *Institutiones oratorum libri XII* (*Kształcenie mówcy*), Aulusa Geliusza *Noctes Atticae*, Makrobiusza *Saturnalia*, Waleriusza Maksymusa *Libri 9* czyli *Factorum et dictorum memo-*

rabilium libri IX (Czyny i słowa godne pamięci), Diogenesa Laertiosa *De vita et moribus philosophorum libri 10* czyli *Żywoty i poglądy sławnych filozofów w 10 księgach*. Profesor posiadał także w swym księgozbiornie dzieła historyków: Kurcjusza Rufusa *De rebus gestis Alexandri Magni* czyli *Historiarum Alexandri Magni libri X (Historia Aleksandra Wielkiego w 10 księgach)* i *Justini historiarum liber v.1* – Justyna (Marcus Iunianus Iustinus) wyciąg z dzieła Pompejusza Trogusa *Historiae Philippicae*, bardzo popularny w średniowieczu. Katalog zawiera też informacje o dziele *historiae mundi* Pliniusza Starszego, zapewne *Historia naturalis*, wyd. w Bazylei. Miał też *Caii Iulii Caesaris rerum a se gestarum commentarii v.1*, czyli dokładnie nie wiadomo, czy były to Gajusza Juliusza Cezara *Pamiętniki o wojnie galijskiej* czy może *Pamiętniki o wojnie domowej*. Katalog zawiera też informacje o tomach utworów poetyckich, wśród nich nazwiska największych twórców. Tak więc Walenty z Widawy posiadał tom dzieł Wergiliusza, Horatii poemata omnia czyli jakieś wydanie zbiorowe tekstów Horacego, satyry Juwenalisa i satyry Persjusza, większość utworów Owidiusza: *Fasti (Kalendarz)*, *Tristia (Zale)*, *Epistulae ex Ponto (Lisy z Pontu)*, osobno wydanie *Metamorfóz* i komentarz do tego dzieła, interpretację alegoryczną pióra Jerzego Sabinusa. W księgozbiornie krakowskiego profesora był też egzemplarz poematu Lukrecjusza *De rerum natura (O naturze wszechrzeczy)*, było też kilka egzemplarzy tekstów autorów greckich: tragedie Eurypidesa, Sofoklesa, *Idylle* Teokryta, Hezjoda *Prace i dnie*, Izokratesa *Mowy*.

Rektor Vidavius starannie dobierał do swej biblioteki teksty polskich autorów. Głównie gromadził dzieła naukowe, niezbędne w pracy pisarskiej i dydaktycznej. Posiadał więc dzieła Stanisława Sokołowskiego (1537–1593), ucznia Jakuba Górskiego, profesora Akademii Krakowskiej, wybitnego teologa o dużym dorobku. Były to *Opera Stanislai Socolovii canonici Cracoviensis* (być może idzie o wydanie *Dzieł z l. 1591–1598*), *Stanislai Socolovii varia praeclara opuscula*, dzieło *Nuntius salutis sive de Incarnatione... sesmones quinque* (Kraków 1588), które uznano za tak ważne, że niemal natychmiast doczekało się przekładu polskiego, autorstwa Jana Januszowskiego, pt. *Posel wielki o Wcieleniu Syna Bożego* (Kraków 1590). Miał w swym księgozbiornie polskie zbiory kazań: *Postyllę* Jakuba Wujka (1541–1597), jednak nie wiadomo którą, większą czy mniejszą, gdyż opis w katalogu jest zbyt ogólny, aby umożliwił identyfikację edycji, i Marcina Białobrzzeskiego, biskupa kamienieckiego (1530–1586) *Postilla orthodoxa, to jest wykład świętych ewangelii niedzielnych i świąt uroczystych* (Kraków 1581) oraz tego autora *Orthodoxa confessio...* (Kraków 1577). Był też druk Piotra Skargi (1536–1612), dość ogólnikowo opisany jako *Artes 12 sacramentarium contra Andream Volanum*, czyli najpewniej chodzi o dzieło *Artes duodecim sacramentorum seu Zwingliocalvinistarum quibus oppugnat et totidem Arma catholicorum quibus*

propugnant; praesentiam corporis [...] Christi in Eucharistia. Contra Andream Wolanum (Wilno 1582). W omawianym spisie zawartości księgozbioru widnieje *Scopus biblicus* Alberti Novicampiani, czyli druk profesora Wojciecha Nowopolczyka (1508–1559), filozofa i teologa, autora pism o wymowie kontrreformacyjnej, znawcy trzech języków starożytnych. *Scopus biblicus* ukazał się w 1553 roku Krakowie i miał pięć wznowień w Antwerpii. W bibliotece Widawity przechowywane było dzieło znanego kaznodziei, teologa i polemisty Hieronima Powodowskiego (1547–1613) *Wędzidło na sprośne błędy a bluźnierstwa nowych arianów* (Poznań 1582). Znajdował się tam również słynny traktat Szymona Marycjusza z Pilzna (1516–1572), profesora AK, wybitnego filologa, pt. *De scholis seu academiis libri duo* (Dwie księgi o szkołach czyli akademiach, Kraków 1551). W krakowskiej wszechnicy toczyła się słynna dyskusja pomiędzy profesorami Jakubem Górskim (1525–1585) i Benedyktem Herbestem (1531–1593) na temat definicji okresu retorycznego. Walenty z Widawy posiadał w swych zbiorach publikacje wymienionych autorów, w których uzasadniali swoje racje. Jest wymieniona w katalogu książka: Jacobi Gorski *De periodis atque numeris oratoriis libri duo* (Kraków 1558), oparta na pracy słynnego pedagoga ze Strasburga, Johanna Sturma. Kolejne publikacje Górskiego z biblioteki Widawity to *De generibus dicendi* (Kraków 1559), *Commentariorum artis dialecticae libri decem* (Lipsk 1563). Miał też odpowiedź Górskiego na polemiczne argumenty Herbesta, zatytułowaną *Disputationis de periodis contra se a Benedicto Herbesto si Diis placet Neapolitano editae refutatio* (Kraków 1562). Oczywiście, był posiadaczem dzieła Herbesta zawierającego te poglądy, z którymi polemizował Górski, w katalogu widnieje publikacja Benedicti Herbesti Neapolitani *Periodicae responsionis libri V* (Lipsk 1566) i wcześniejsza praca Herbesta *Periodica disputatio* (Kraków 1562), wypowiedź dająca początek polemiki wymienionych profesorów. Miał też kroniki polskich autorów: *Chronicon* Marcina Polaka (1205–1278), czyli *Cronica summorum pontificum imperatorumque ac de septem etatibus mundi* (Rzym 1476 i liczne wyd. następne Turyn, Bazylea, Antwerpia, Kolonia), rodzaj katalogu papieży i cesarzy, ułożonego paralelnie i Jana Herburta (1508–1577) *Chronica sive historiae Polonicae compendiosa ...descriptio* (Bazylea 1571, II wyd. 1584). Jest to skrócona wersja dzieła Marcina Kromera *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX* (Bazylea 1555) i tegoż Marcina Kromera *Monachus* (Mnich), czyli ściśle biorąc utwór *O wierze i nauce luterskiej. Rozmowa dworzanina z mnichem*, cz. 1–3, Kraków 1551, wyd. nast. poszerz., Kraków 1554). Nawiązany w Przemyślu kontakt ze Stanisławem Orzechowskim spowodował zainteresowanie twórczością tego pisarza. Walenty z Widawy umieścił w katalogu Stanisłai Orichovii *Chimera sive de Stancari funesta regno Poloniae secta* (Chimera czyli o Stankara okropnym królestwu polskiemu kacerstwie, Kraków 1562) i eiusdem

Turcica secunda czyli *Ad Sigismundum Poloniae regem Turcica secunda* (Kraków 1544). Widnieje tam również *Quincunx, to jest wzór Korony Polskiej na cynku wystawiony* (Kraków 1564) i eusdem *Dialog koło executiey* czyli *Rozmowa albo dyjalog około egzekucyjej Polskiej Korony* (Kraków 1563).

Obok klasyki literackiej w omawianym księgozbiornie znajdowały się pomoce naukowe, takie jak słowniki: *Pentaglottos, hoc est, quinque lingu- is, nempe Latina, Graeca, Germanica, Flandrica, & Gallica constans*, włoskiego augustianina Ambrożego Calepina (1435–1511), inaczej (Ambrogio Calepino), *Dictionarium undecim linquarum*, Lugduni (Lyon), zapewne wyd. w 1581 roku. Gromadził podręczniki gramatyki różnych języków: hebrajskiego, łacińskiego, greckiego (blisko 10 tytułów), podręczniki re- toryki, np. dzieło Jerzego z Trapezuntu w pięciu księgach czy Joachima Camerariususa (Joachima Kamermeistra) *Elementa rhetoricae*.

Jako teolog Walenty z Widawy zgromadził bardzo duży zespół książek umożliwiający studiowanie i nauczanie tej dyscypliny. Posiadał np. stare wydanie Pisma Świętego: *Biblia sacra veteris editionis*, drukowanej w Lyonie. W katalogu widnieją też brewiarze: *Breviarium Romanum deauratum* (wyd. w Antwerpii) i *Breviarium ecclesiae Cracoviensis*. Miał D. Gregorii Magni *Opera omnia*, Piotra Lombarda *Sentencje*. Posiadał komentarze bi- blijne, np. *Fratris Didaci Stellae ordinis Minorum in d. Lucae evangelium tomus primus et secundus*, Lugduni, v.1. Dokładniej biorąc idzie o dzieło hiszpań- skiego franciszkanina Diega de Estella (1524–1578) *Enarrationes in Lucam in sacrosanctum Iesu Christi Domini nostri*, zapewne drugie wydanie, gdyż pierwsze zakwestionowała święta inkwizycja; zostało wycofane z obie- gu, a autor przygotował nową wersję książki, uwzględniając krytyczne uwagi cenzorów. Miał też książkę widniejącą na indeksie ksiąg zakaza- nych, dzieło Franciszka Stankara, profesora wykładającego język hebraj- ski w Akademii Krakowskiej, zwolennika antytrynitaryzmu: Francisci Stankari Mantuani *De Trinitate et unitate Dei libri 4 ad Petrum Zborovium*. Notka opatrzona uwagą – „prohibitus”. Posiadał teksty Lutera, jakiś wybór krytycznych uwag tego teologa pod adresem biskupów i księży – „wią- zanka” ta jest opisana jako *Fasciculus calumniarum M. Lutheri in episcopos et clericos aliaque varia*. Właściciel omawianego księgozbiornu gromadził zbior- y kazań, nie tylko polskich. Posiadał np. *Postillae maiores totius anni cum glossis*, wydaną w Lyonie, ale i inne edycje kazań, np. cztery tomy homilii Jana Mayera von Ecka (1486–1543), niemieckiego teologa scholastyka, w sumie około 10 woluminów oracji słynnych kaznodziejów.

W zbiorach Widawity znajdowały się katalogi pisarzy, rodzaj dzisiejsze- go słownika twórców literatury: *Catalogus scriptorum ecclesiasticorum Erasmo interprete*, wydany we Frankfurcie. Drugi katalog figuruje w spisie Walen- tego pod tytułem *Chronica Laurentii Surii*, zapewne było to sześciotomowe

kompendium, zawierające zbiór żywotów świętych dzieło słynnego hagiografa, kartuza niemieckiego, Wawrzyńca Suriusza *De probatis Sanctorum historiis, partim ex tomis Aloysi Lippomani, doctissimi episcopi, partim etiam ex egregis manuscriptis codicibus, quarum permultae antehac numquam in lucem prodire, nunc recens optima fide collectis per F. Laurentium Surium Carthusianum, vol. 6* (Kolonja 1570–1575). Tak jak w wypadku dzieła Marcina Polaka, taki słownik biograficzny Widawita określał skrótowo mianem „kroniki”. Miał też biografie wybitnych dostojników Kościoła, np. *Abdiae, Babiloniae primi episcopi, Vitae sanctissimorum Apostolorum* czy *Caroli Borromaei cardinalis vita*. Był właścicielem *Calendarium Gregorianum perpetuum et flagellum daemonum* (bez miejsca i daty wydania). Gromadził traktaty naukowe, pisma Ojców Kościoła i wybitnych teologów D. Athanasii, episcopi Alexandrini, *Opera*, D. Irenei, episcopi Lugdunensis, *Opera*, D. Leonis Magni, Romani pontificis, *Opera*, D. Ignatii, archiepiscopi Antiochiae et martyris, *epistolae apostolicae*, Grzegorza Wielkiego wydanie zbiorowe *Opera omnia*.

Katalog książek ofiarowanych przez rektora Walentego z Widawy kościołowi w jego „małej ojczyźnie” liczył 350 pozycji, opisywanych niezbyt precyzyjnie, rzadko zawierających informacje umożliwiające dokładną identyfikację tych druków. Zachowany spis świadczy o tym, że Widawita miał dobrze wyposażony warsztat pracy, posiadał książki niezbędne do przygotowywania zajęć dydaktycznych w Akademii Krakowskiej i ułatwiający pracę naukową w zakresie teologii. Posiadał bogaty zbiór dzieł autorów stanowiących od dawna uznane autorytety, klasyczne pozycje w obszarze teologii, śledził nowości wydawnicze i często potrzebne publikacje sprowadzał z zagranicy; jako humanista renesansowy zadbał też o zgromadzenie podstawowych tekstów autorów antycznych, gorzej prezentuje się pod tym względem literatura polska. W świetle swojej biblioteki Walenty z Widawy jawi się jako wybitny intelektualista i specjalista w zakresie teologii, dobrze przygotowany do pracy z młodzieżą akademicką i do pracy naukowej.

Bibliografia

- Akademia Widawska. Reprodukacja i transkrypcja tekstu z 1635 roku, wstęp i oprac. R. Leszczyński, Łódź: Nakł. Jerzego Spychały, 1991.
- Barycz H.: Glicius Marcin [w:] Polski słownik biograficzny, t. 8, Wrocław: PAN, 1959–1960, s. 48–50.
- Barycz H.: Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu, Kraków: nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego: skł. gł. w Ekspedycji Wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności, 1935.

- Domański J.: Scholastyka [w:] Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze. Renesans. Barok, red. T. Michałowska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1998, s. 844–860.
- Domański J.: Scholastyka i początki humanizmu w myśli polskiej XV wieku, Warszawa: Instytut Tomistyczny, 2011.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od roku 1864 do roku 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych, Kraków: Drukarnia UJ, 1887.
- Lewicka-Kamińska A.: Narastanie zasobów starych druków Biblioteki Jagiellońskiej, „Przegląd Biblioteczny” 1964, R. 14, s. 209–219.
- Musialik A.: Anni Sancti. Lata Święte w pamiętnikach, dziennikach i książeczkach jubileuszowych, Katowice: Biblioteka Śląska, 2013.
- Murawiec W. F.: Scholastyka – humanizm – reformacja (1500–1603) [w:] Wydział Teologiczny w Krakowie 1397–1997. Księga jubileuszowa, red. S. Piech, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 1997, s. 61–80.
- Obreński A.: Volsciana. Katalog renesansowego księgozbioru Piotra Dunin-Wolskiego (1531–1590), biskupa płockiego, Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.
- Orichoviana, wstęp i oprac. J. Korzeniowski, t. 1, Kraków: sumpt. Academiae Litterarum Cracoviensis, 1891, Biblioteka Pisarzy Polskich nr 19.
- Pietrzyk Z.: Poczec rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000, Kraków: Wydawnictwo Jagiellonia, 2000.
- Rostworowski E.: Czasy saskie [w:] Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764, t. 1, red. K. Lepszy, Kraków: PWN, 1964, s. 352–424.
- Rybus H.: Widawskie archiwum kościelne, „Prace i Materiały Historyczne Archiwum Diecezjalnego w Łodzi” 1939, t. 1, z. 1, s. 3–48.
- Starowolski S.: Setnik pisarzy polskich albo pochwały i żywoty najznakomitszych pisarzy polskich, przeł. J. Starnawski, wstęp F. Bielak i J. Starnawski, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1970, s. 168–169.
- Szelińska W.: Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVII wieku, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1966.
- Tazbir J.: Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978.
- Ułamek pamiętnika profesora Uniwersytetu Krakowskiego z początku XVII wieku, „Kwartalnik Historyczny. Organ Towarzystwa Historycznego” 1900, R. 14, z. 2, s. 226.
- Urban W.: Akademia Krakowska w dobie reformacji i wczesnej kontrreformacji (1549–1632) [w:] Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764, red. K. Lepszy, Kraków: PWN, 1964, s. 253–307.
- Wypowiedzi zalecające w książce dawnej i współczesnej, red. M. Jarczykowa, B. Mazurkova, M. Marcinkowska, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.

ABSTRACT**Walenty from Widawa (1537–1601), professor and rector of the Krakow Academy – an outline of biography and activity. Scholar’s book collection**

Walenty from Widawa, the son of the burgher Wawrzyniec, began studies at the Krakow Academy in 1562, he graduated in 1569 receiving a master’s degree. In 1579 he began his theological studies and graduated in 1582 to obtain a baccalaureate, and after five years a doctorate in theology. He taught theology at the Faculty of Theology. In 1574 he became dean of the Faculty of Philosophy at the Krakow Academy, twice he was elected a rector: in the years 1595–1596 and 1600–1601. In his will, he wrote his collection, consisting of about 350 copies, to the parish of the Exaltation of the Holy Cross in Widawa. The text of this testament has survived in the archives of the Jagiellonian University, and in the files of the temple in Widawa, a catalog of books given by the rector Walenty to Widawa. Widawita’s library contained literary texts of Greek and Roman authors, dictionaries, grammar textbooks, old editions of the Bible, postillions, biblical commentaries, apostolic letters, sermons, chronicles, a catalog of church writers and numerous theological treatises, numerous texts by Polish authors. Widawita’s library is proof of the intellectual contacts of the professor with research and printing centers in Europe.

KEYWORDS

Walenty from Widawa, the Krakow Academy, book collection, history of book